

УДК 342.9

DOI: 10.32342/2709-6408-2020-1-1-17

А.Г. МАЙДАНЕВИЧ,
кандидат юридичних наук,
суддя Північного апеляційного господарського суду (м. Київ)

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті проаналізовано основні підходи до питань адміністративної відповідальності юридичних осіб, що існують в адміністративно-правовій доктрині, здійснено аналіз чинного законодавства України, нормами якого передбачено відповідальність юридичних осіб у сфері незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Питання адміністративної відповідальності юридичних осіб завжди мали актуальність і практичну значущість, особливо це стосується дослідження проблемних питань, пов'язаних із суб'єктами адміністративної відповідальності за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. Юридична відповідальність у сфері охорони інтелектуальної власності регулюється значною кількістю актів вітчизняного і міжнародного законодавства, серед яких, крім норм спеціального законодавства, провідну роль відіграє адміністративне законодавство. Проте до недоліків спеціальних законів у сфері охорони інтелектуальної власності, за виключенням Законів України «Про охорону прав на сорти рослин» та «Про авторське право і суміжні права», норми яких встановлюють відповідальність юридичних осіб. На відміну від зазначених спеціальних законодавчих актів інші спеціалізовані закони лише включають позначення, що захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів права з інтелектуальної власності здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. На сьогодні чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Проте рядом законів фактично встановлено відповідальність і юридичних осіб, яка за своєю природою не може вважатися нічим іншим, як адміністративною відповідальністю, про це свідчить значна кількість законодавчих актів, у тому числі й у сфері охорони права інтелектуальної власності, приписи яких встановлюють відповідальність юридичних осіб в повному обсязі, тобто містить норми прямої дії. При цьому порядок провадження в цих справах, оскарження рішень, постанов, органів, уповноважених накладати стягнення, різний. На підставі доктринальних думок, аналізу норм чинного законодавства зроблено висновок про подальший науковий пошук з подальшою необхідністю нормативної фіксації зазначеного інституту в чинному адміністративно-деліктному законодавстві України.

Ключові слова: особи, закони, кодекс, вина, порушення, санкції.

В статье проанализированы основные подходы к вопросам административной ответственности юридических лиц, существующие в административно-правовой доктрине, осуществлен анализ действующего законодательства Украины, нормами которого предусмотрена ответственность юридических лиц в сфере незаконного использования объектов права интеллектуальной собственности. Вопрос административной ответственности юридических лиц всегда имел актуальность и практическую значимость, особенно это касается исследования проблемных вопросов, связанных с субъектами административной ответственности за незаконное использование объектов права интеллектуальной собственности. Юридическая ответственность в сфере охраны интеллектуальной собственности регулируется значительным количеством актов отечественного и международного законодательства, среди которых, помимо норм специального законодательства, ведущую роль играет административное законодательство. Однако к недостаткам специальных законов в сфере охраны интеллектуальной собственности, за исключением Законов Украины «Об охране прав на сорта растений» и «Об авторском праве и смежных правах», нормы которых устанавливают ответ-

ственность юридических лиц. В отличие от указанных специальных законодательных актов другие специализированные законы только включают обозначения, что защита личных неимущественных и имущественных прав субъектов права интеллектуальной собственности осуществляется в порядке, установленном административным, гражданским и уголовным законодательством. На сегодня действующий Кодекс Украины об административных правонарушениях устанавливает административную ответственность только физических лиц. Однако рядом законов фактически установлена ответственность и юридических лиц, которая по своей природе не может считаться ничем иным, как административной ответственностью, об этом свидетельствует значительное количество законодательных актов, в том числе и в сфере охраны права интеллектуальной собственности, предписания которых устанавливают ответственность юридических лиц в полном объеме, то есть содержат нормы прямого действия. При этом порядок производства по этим делам, обжалование решений, постановлений, органов, уполномоченных налагать взыскания, разное. На основании доктринальных мнений, анализа норм действующего законодательства сделан вывод о дальнейшем научном поиске с последующей необходимостью нормативной фиксации указанного института в действующем административно-деликтном законодательстве Украины.

Ключевые слова: лица, законы, кодекс, вина, нарушения, санкции.

Постановка проблеми. Відповідно до КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є осудні фізичні особи, яким на момент вчинення адміністративного правопорушення виповнилося шістнадцять років. Це так званий загальний суб'єкт адміністративного правопорушення. Спеціальним суб'єктом адміністративного правопорушення є особа, яка може бути визнана суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення, а відтак притягнута до адміністративної відповідальності за наявності у неї, крім ознак загального суб'єкта, певних додаткових ознак. Однак, крім зазначених суб'єктів на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб.

Стан дослідження. Теоретичні питання, пов'язані із адміністративною відповідальністю юридичних осіб, стали предметом наукових досліджень багатьох вчених, зокрема, В. Авер'янова, Ю. Битяка, Є. Додіна, І. Галагана, І. Голосніченка, Л. Коваля, Т. Коломоєць, А. Комзюка, О. Кузьменко, Д. Лук'янця, О. Світличного, А. Селіванова, Ю. Шемшученка та ін.

Метою статті є розкриття особливостей адміністративної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Розмаїття відносин публічного управління зумовлює і значну кількість різновидів суб'єктів, які є учасниками адміністративно-правових відносин взагалі та відносин адміністративної відповідальності зокрема. У науці адміністративного права виділяють загальний і спеціальний суб'єкти адміністративного правопорушення. Тобто чинний КУпАП встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Проте рядом законів фактично встановлено відповідальність і юридичних осіб, яка за своєю природою не може вважатися нічим іншим, як адміністративною відповідальністю. Не вдаючись за розкриття змісту законів, якими встановлено адміністративну відповідальність юридичних осіб, потрібно зазначити, що КУпАП до цього часу не встановлює таку відповідальність, тоді як відповідальність юридичних осіб уже передбачена нормами КК України. Що стосується визнання суб'єктами адміністративної відповідальності юридичних осіб, то з цього приводу в науці існують різні думки.

Як зазначає О. Зима, відсутність передбачення в кодифікованому акті серед суб'єктів відповідальності юридичної особи викликає спірні тлумачення окремих положень чинного законодавства, ускладнює його застосування на практиці, а також робить непростим проведення чіткої межі між адміністративною відповідальністю юридичних осіб та іншими видами відповідальності і державного примусу. Іноді можна зустрітись з твердженням, що відповідальність юридичних осіб за порушення, скоєні у сфері державного управління, не є адміністративною, оскільки не може застосовуватись відповідно до приписів Кодексу України про адміністративні правопорушення [1, с. 4].

Ю. Битяк, Є. Додін, І. Голосніченко, С. Гончарук та ін. також є прихильниками твердження, що юридичні особи є суб'єктами адміністративних проступків. Зокрема, Гончарук відносить до суб'єктів адміністративної відповідальності фізичних і юридичних осіб, що володіють ознакою деліктоздатності та вчинили певне протиправне діяння [2, с. 40]. Е. Дем-

ський, Л. Коваль, В. Ковальський висловлюють протилежні думки. Так, Е. Демський твердив, що такий підхід є передчасним і необґрунтованим [3, с. 29]. Він також зазначав, що «визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності є передчасним, необґрунтованим, і включення до проекту нового Кодексу України про адміністративні проступки є недоцільним», а штрафи за правопорушення у сфері підприємницької діяльності та господарювання, які накладаються відповідно до чинного законодавства на юридичних осіб, є «окремим (особливим) видом юридичної відповідальності – економічною відповідальністю» [4, с. 168–176]. О. Світличний також приходить до висновку про передчасність та недоцільність визнання суб'єктами адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності [5, с. 211–212].

Незважаючи на те, що Ю. Битяк є прихильником визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності, він звертає увагу, що прийняття ГК України, главу 28 якого повністю присвячено загальним питанням адміністративної відповідальності юридичних осіб, можна назвати не лише законом, який офіційно визнав адміністративну відповідальність юридичних осіб, а і першим кодифікованим актом, який містить загальні положення щодо такої відповідальності. Вчений звертає увагу, що його положення стосуються не всіх її випадків, але значної частини з них. Вони регулюють відповідальність юридичних осіб за порушення у сфері обмеження монополізму, захисту конкуренції, захисту прав споживачів, зовнішньоекономічної діяльності, реклами тощо [6, с. 195].

Будучи прихильником визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності, І. Голосніченко зазначає, що частина санкцій за ГК України являє собою заходи адміністративної відповідальності, що можуть застосовуватися і до юридичних осіб [7, с. 488].

Водночас господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки. Юридична природа такої відповідальності полягає у негативній оцінці поведінки правопорушника з боку держави і в прямій вимозі або санкції закону застосувати до нього заходи майнового впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені або інші несприятливі для правопорушника правові наслідки. Загальним принципом такої відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових та інших господарських санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування господарських санкцій [8, с. 279].

Сьогодні існує різноманітність законодавчих підстав відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності, яка значною мірою впливає на стан охорони суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності шляхом застосування різноманітних заходів. Заходи відповідальності щодо юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності можна поділити на: 1) заходи майнового характеру; 2) заходи, пов'язані з обмеженням дієздатності юридичних осіб; 3) заходи організаційного характеру.

Взявши за основу запропоновані вищезазначені заходи відповідальності юридичних осіб та враховуючи норми спеціальних законів, норми яких передбачають відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності, розглянемо це на прикладі ст. 55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04. 1993 р. № 3116-III, яким встановлено, що суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10 % суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів у такому випадку спрямовується до Державного бюджету України. Згідно з частиною 3 ст. 55 Закону «Про охорону прав на сорти рослин», суд має право вилучити з комерційного обігу чи конфіскувати незаконно одержаний відповідачем будь-який матеріал сорту та продукту, отриманого безпосередньо з нього, а також вилучити чи конфіскувати матеріали, обладнання, які були значною мірою використані для незаконного виробництва матеріалу сорту. Також підлягають вилученню до вирішення питання у судовому порядку диски для лазерних систем зчитування виготовлені, імпортовані або ті, що експортуються, а також обладнання та сировина, імпортовані з порушенням вимог, передбачених частиною 5 ст. 8 Закону «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язані з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17.01. 2002 р. № 2953-III.

Ще одним різновидом заходів відповідальності майнового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, є вилучення прибутку (або) інших незаконно отриманих сум. Так, згідно з частиною 6 ст. 8 вищезазначеного Закону, прибуток, отриманий в результаті діяльності з порушенням вимог цього Закону, стягується у судовому порядку та зараховується до Державного бюджету України.

До заходів відповідальності, що застосовуються за вчинення правопорушень юридичними особами, слід віднести заходи, пов'язані із обмеженням дієздатності юридичних осіб. До таких заходів належать: анулювання ліцензії на здійснення певного виду діяльності, наданої юридичній особі; обмеження або тимчасова заборона здійснення певних видів діяльності. Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII встановлено, що ліцензуванню підлягає діяльність суб'єктів господарювання, пов'язана із здійсненням ЗЕД. У разі здійснення операцій, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності, відповідний суб'єкт господарювання (юридична особа) для здійснення такої діяльності має отримати ліцензію. У разі порушення суб'єктом господарювання ліцензійних умов така діяльність може бути призупинена шляхом анулювання ліцензії.

Крім анулювання дії ліцензії, обмеження, або тимчасова заборона здійснення певних видів діяльності може проявлятися і в інших формах. Так, згідно зі ст. 9 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» до суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані спеціальні заходи щодо припинення порушень під час виробництва, експорту/імпорту дисків для лазерних систем зчитування, матриць. З метою припинення порушень вимог щодо виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць додатково можуть застосовуватися такі спеціальні заходи: обмеження або тимчасова заборона діяльності суб'єктів господарювання; опечатування та/або вилучення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, вироблених з порушенням встановлених вимог, а також обладнання та сировини для їх виробництва, що не відповідають вимогам зазначеного Закону. Крім того, згідно зі ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» за порушення цього або пов'язаних з ним законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності може бути застосовано спеціальні санкції, зокрема у вигляді застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності індивідуального режиму ліцензування або тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності. Індивідуальний режим ліцензування діє до моменту усунення порушень законодавства України або застосування практичних заходів, що гарантують виконання цього Закону та/або пов'язаних з ним законів України та скасовується центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики.

Тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності діє до моменту усунення порушень законодавства України або застосування практичних заходів, що гарантують виконання цього Закону та/або пов'язаних з ним законів України, але не більше трьох місяців з дати винесення відповідного рішення центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики. Подовження дії тимчасового зупинення зовнішньоекономічної діяльності здійснюється виключно за рішенням суду.

До заходів відповідальності, що застосовуються до юридичних осіб і мають організаційний характер, слід віднести: примусову реорганізацію юридичної особи; ліквідацію юридичної особи. На це вказують норми Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV, окрім того норми цього кодексу передбачають: застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання (ст. 238); накладання штрафів за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства (ст. 251); вилучення товарів з порушення прав інтелектуальної власності (ст. 254).

Зазначене свідчить, що на сьогодні існує значна кількість законодавчих актів нормами яких встановлена відповідальність юридичних осіб у повному обсязі за порушення законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що законодавець у цих та інших законодавчих актах за порушення законодавства вживає термін «штраф», «фінансова санкція», є підстави стверджувати, що у подібних випадках така відповідальність є адміністративною.

Висновки. На підставі проаналізованих основних підходів до питання адміністративної відповідальності юридичних осіб, чинних законодавчих актів, норми яких встановлю-

ють відповідальність юридичних осіб, з'ясовано особливості інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Враховуючи, що до юридичної особи за порушення законодавства у досліджуваній сфері можуть застосовуватися різноманітні адміністративні санкції, накладання штрафів тощо, які на сьогодні є достатніми для притягнення до відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства у сфері незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності, питання визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності потребує подальших наукових розвідок з необхідністю нормативної фіксації зазначеного інституту в чинному адміністративно-деліктному законодавстві України.

Список використаної літератури

1. Зима О.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 19 с.
2. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: навчальний посібник. К., 1995. 368 с.
3. Демський Е.Ф. Співвідношення адміністративної і господарської відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 9. С. 24–29.
4. Демський Е.Ф., Ковальський В.С., Демський С.Е. До питання про відповідальність юридичних осіб. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 4. С. 168–176.
5. Світличний О.П. До питання юридичної відповідальності юридичних осіб за порушення об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 196–202.
6. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук; за ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина/ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юридична думка, 2007. 592 с.
8. Щербина В.С. Господарське право: Підручник. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2005. 592 с.